

MIESTNY ODBOR MATICE SLOVENSKEJ PRIEVIDZA
MESTO PRIEVIDZA

1/04

PRIEVIDZSKÝ OBČASNÍK

časopis všetkých a pre všetkých
so srdcom Prievidžana

Nikolaus Strobl

Slovo na úvod

Po počiatkových úvahách o prípadnom vydávaní časopisu pre Prievidžanov a o Prievidžanoch sme oslovili Miestny odbor Matice slovenskej v Prievidzi a tak sa vám dostáva do rúk jeho prvé číslo. Vieme spolu s vami, že je to skromný začiatok, no radšej začať skromne, ako nijako. Preto prijmite tento časopis zhovievavo, ako pokus o zverejnenie histórie nášho mesta, hlavne vo forme pamätí ľudí žijúcich v čase, nám mladším už skoro neznámej. O tom každodennom živote Prievidžanov sa sem-tam objaví nejaká zmienka, ale chýba, hlavne u mladých, hlbšie poznanie obyčajného života vtedajšej „veľkej obce“, či malého mestečka. Niekdajšia sláva slobodného kráľovského mesta sa navždy stratila po roku 1774. A aj preto sa o Prievidzi spravidla píše ako o malej osade s nepatrným významom.

Aj keď v priebehu vekov sa mesto do dnešného vzhľadu značne zmenilo, predsa len zostáva niečo, čo by bolo vhodné pripomenúť. Lebo v opačnom prípade všetko „odíde do zabudnutia“ a naozaj nám zostanú len pohľadnice starého mestečka, ktoré už, žiaľ, nebudú mať výpovednú hodnotu. Už nik nebude vedieť, že v tomto dome bola škola, v tomto býval učiteľ, či remeselník. Ale aj to, aká životná udalosť je spojená s tým ktorým obydlím, či rodom.

Myšlienkou vydávania časopisu sa zaoberali jeho zakladatelia Ján Sabo, Erik Kližan a to v spojení s Klubom Bôbarov v Prievidzi a MO MS v Prievidzi. Po 15-ročnej činnosti Klubu Bôbarov máme veľké množstvo informácií o živote a histórii mesta a ich nezverejnenie by bolo veľkou škodou. Aj preto témou časopisu by mali byť konkrétne spomienky konkrétnych ľudí tak, ako v článku „Hankova reštaurácia“. Okrem toho si v časopise budete môcť prečítať, o čom písali regionálne noviny: Náš kraj, Naše slovo, Pole bez medzí, Prieboj a Prievidza.

Našimi kolportérmi budú Bôbari všetkého druhu a podporovateľmi sponzori so srdcom Prievidžana i všetci, čo si časopis kúpia. V záhlaví časopisu je uvedené, že je to „Časopis všetkých a pre všetkých so srdcom Prievidžana“ a so záujmom o históriu a kultúru mesta. Preto očakávame živý záujem o zverejnenie svojich pamätí a svojich zážitkov z čias, ktoré pre mnohých sú už teraz ďalekou históriou. Predpokladáme, že časopis bude pomôckou i pre školy vo výchove k lokálpatriotizmu. Bude to nepolitický časopis o všetkom, čo sa môže nazvať históriou a kultúrou. História je aj to, čo sa stalo práve teraz a čo sa už neodstane, teda aj udalosti veľmi blízke.

V časopise nájdete aj témy: o čom sa písalo v kronikách mesta, nad fotografiami starej, už nejestvujúcej Prievidže, popis a opis domov a ich obyvateľov, pripomenutie si tých všetkých, čo pre mesto niečo urobili, prievidzské príhody a legendy, minigenealógia (rodostromy) „Prievidza - jedna veľká rodina“, otázky a príspevky čitateľov, zverejňovanie študentských prác na témy „Poznám svoje mesto?“, aktivity v meste a ich propagácia; nadviazanie na rubriky uverejňované v iných periodikách.

Záštitu nad časopisom prevzal Miestny odbor Matice slovenskej v Prievidzi a mesto Prievidza. Ako sponzorov vítame všetkých, ktorým záleží na tom, aby tento časopis vychádzal.

Tak teda zostáva len zaželať, aby toto číslo nebolo len akýmsi márnym pokusom, ale aby časopis zotrval na „prievidzskom nebi“, aspoň tak dlho ako Klub Bôbarov, do dnešných dní.

redakcia

Svätomarská púť

„Pätnásty august je pre Prievidzu každoročnou pamätihodnosťou, že v meste je „púť“. Je pravda, že je púťou iba pre tých z okolitých dedín, pretože pre domácich je cesta na cintorín takmer každodennou prechádzkou. Ale nie to, že vtedy je výročitá slávnostná omša v cintorínskom kostole (1. str. obálky) robí púť púťou, ani tí žobráci, ktorými je vrúbená cesta na cintorín, ktorí majú už po roky na tento deň „vyárendované“ miesta a ktorých modlitby sa nesú v tých najrôznejších tóninách. Pod „púťou“ sa nám vybaví námestie, čiže „rínok“, vrátane pískajúcich „bízgal“ s gumenými balónkami a rapkáčov. Jarmočné šiatre s čulými predavačmi: Hej, ženičky, tu je tá lacnota! Miško, hrebienok pre Marku! Dušička, zrkadlo, čo robí stokrát krajšou!“ A dievčence a mládenci z dedín sa smejú a cuclú medové cukriky, čo dostať na rohu pod šiatrom „dvacať za korunu a jeden na dovažok!“ Alebo veľa, veľa zapýrených dievčenciek si odnáša spod šiatra pána Ertla veľké medovníkové, či marcipánové srdce so zrkadielkom a cukrovým nápisom „Z lásky“ alebo „Ten ma kúpi, čo Ťa ľúbi!“ Ale vidieť ešte babky s pekáčmi nad nádobou s rozžeraveným uhlím, ako pečú vábne voňajúce kusy bravčoviny, hurky a klobásky, že veru sa človek dá ľahko zviest', keď ho vôňa poštekli pod nosom! No a ešte prievidzská púťová rarita: kvasené uharky! Bez nich by to nebola púť. Vo vedrách, sklenených pohároch na zaváranie, hlinačkách i kamenáčoch. Voňajú kôprom a šťavou. Veru, keď je veľká spara, majú babky dobrý kšeft. „No nech len okoštujú! Dobré sa, kyslé, a šmakujú ako mäd! Nech si veznú! Jeden? Dva?“ Takto sa dojednávajú obchody! Zlé jazyky rozchyrujú do sveta, že podnikavé babky dajú „za päťák len ocuclať a za šesták celú“. Ved' niekomu postačí aj ten zážitok, cucat' ten kyselkavý nektár. Čo tam po uhorke, tá sa dá nazad a „napije“ sa šťavy znova snád' príde niekto so šestákom a zoberie ju celú. A vy všetci, čo budete na púti v Prievidzi, nezabudnite kúpiť svojim „púťovňô“. Panáčika, čo kýva hlavou, kohútika, čo má pod chvostom pišťalku, do ktorej sa musí fúkať, alebo aspoň perníkové pátričky. Ved' len raz do roka je v Prievidzi púť!“

Takto to napísal bezmenný autor v Našom kraji roku 1937

Pripomíname si

Prievidza v časoch svojej slávy

Mikuláš Mišík, jedna z najvýznamnejších osobností Prievidze bol nielen vynikajúcim historikom, obľúbeným kňazom, múdрым a veľmi vzdelaným človekom, ale aj dobrým publicistom, popularizátorom histórie, ktorý zanechal mnoho zaujímavých článkov i odborných statí (foto na 2. str. obálky). Vďaka iniciatíve členov Klubu Bôbarov podarilo sa získať z archívu Slovenského rozhlasu v Bratislave Mišíkov rukopis, ktorý rozhlas odvysielal 29. februára 1944. Ani po šesťdesiatich rokoch, ktoré odvtedy uplynuli, nestratil článok nič zo svojej pôvodnej hodnoty a redakcia ho uverejňuje v plnom znení v presvedčení, že fakty, ktoré M. Mišík spomína, rozšíria naše poznatky o živote mesta pred mnohými desaťročiami. Keďže M. Mišík bol nielen vynikajúcim historikom, ale aj skvelým štylistom, v publikovanom texte sme urobili len malé úpravy v zmysle súčasných gramatických pravidiel:

„Myslím na časy, keď Prievidza žila pred rokom 1774 ako slobodné kráľovské mesto. Predstavenstvo mesta vykonávalo výkonnú, sudcovskú a administratívnu moc nad občanmi. Podľa mestských výsad občania si sami volili predstavenstvo mesta. Na čele mesta stál volený richtár, pomocnými orgánmi bola rada starších (senát) a volení zástupcovia, ktorí so senátom a richtárom tvorili mestský magistrát. Senátorská hodnosť bola doživotná, senátorov volil magistrát. Svojej funkcie mohli byť zbavení len pre najťažšie previnenie proti mestu a cti. Takéto prípady patrili medzi najzriedkavejšie udalosti a zaznamenaný je len jediný prípad Mateja Porubského, ktorý po devätnásťročnom vykonávaní tejto funkcie (medzi tým bol niekoľkokrát richtárom) bol zbavený senátorstva roku 1771 a to preto, lebo sa mu za vinu kládla prehra v spore o mestské privilégia s bojnickým panstvom.

Pri každoročnej reštaurácii volili si občania týchto funkcionárov: richtára, orátora (zástupcu ľudu v senáte), exaktorov revízorov mestských účtov a členov magistrátu. Voľba bola verejná, len od polovice 18. storočia bol richtár volený tajným hlasovaním. Voliči vstupovali po jednom do mestského domu a vkladali guľky do jednej z troch urien (hlasovalo sa totiž za troch kandidátov). Traja ľudia pod prísahou dozerali nad čistotou tohto spôsobu volieb. Po skončení hlasovania tri urny vyniesli pred zhromaždených mešťanov, vysypali ich obsah, spočítali guľky (hlasy) a vyhlásili výsledky.

Reštaurácia bola každoročne na sviatok Všetich svätých, novozvolení funkcionári preberali svoj úrad 1. januára. Inštalácia novozvolených funkcionárov sa vykonala slávnostne. Na Nový rok sa celý magistrát na čele s richtárom oblečení do slávnostného rúcha pobrali v sprievode do kostola a zúčastnili sa na bohoslužbách. Novozvolení funkcionári zaujali miesto v sanktuáriu s mestskou zástavou, na ktorej bol striebrom vyšívaný obraz kľáčiaceho anjela, v ruke s krížom v zelenom hodvábnom poli. Namiesto zvyčajnej večnej lampy v sanktuáriu visela večná lampa znázorňujúca letiaceho anjela, ktorá bola darom mesta kostolu. Bohoslužby sa začínali slávnostným „Veni Sancte“, potom po evanjeliu novozvolení funkcionári rad radom pristupovali k oltáru a do rúk kňaza na evanjelium zložili prísahu, že svedomito a verne budú plniť svoje úradné povinnosti.

Potom sa konala ustanovujúca schôdzka magistrátu. Zvolili sa noví členovia senátu, ak bolo uprázdnené miesto, a vymenovaní boli noví funkcionári mestskej správy. Funkcionári sa volili zo stredu magistrátu, ale nebolo to potrebné, pretože často išlo o prácu, do ktorej sa nerozumel ani jeden člen magistrátu.

1. Na prvom mieste zvolení boli perceptori. Povinnosťou týchto funkcionárov bolo inkasovať pohľadávky mesta, či už od daňovníkov, či od regálnych správ a ich príjmov, alebo dôchodky z mestských podnikov.

2. Ďalšou dôležitou funkciou bolo miesto aditoura. Ten bol správcom kostolných dôchodkov jeho právomoc a povinnosti sa pohybovali v medziach, aké má dnešný „cirkevný kurátor“. V tom čase však mesto vykonávalo patronátne právo a bolo v užšom spojení s farským kostolom ako dnes. Kostolník bol plateným zamestnancom mesta. Pomer farára a organistu-učiteľa upravovalo patronátne právo. Potom prišli na rad správcovia mestských podnikov a regálnych príjmov. Pod ich bezprostrednú právomoc patrili platení zamestnanci príslušných oddelení.

3. Curator vini. Ako správca dôchodkov mestských krčiem dbal nad krčmármi, či už viedli mestské krčmy ako nájomcovia alebo zamestnanci mesta. Krčmár smel predávať len mestské víno a len v takej kvalite, ako ho dostal od mesta.

4. Curator braxatorii. Tento ako správca mestského pivovaru mal pod dozorom Braxatória (pivovarníka) a jeho zamestnancov a bdel nad kvalitou piva.

5. Curator cremati. Správca mestských pálení bol prednostom Crematoriusa (páleníka), gradoval liehoviny a bdel nad ich kvalitou.

6. Curator moralum. Správca mestských mlynov dozeral nad mlynármi, mlynmi a viedol hospodárstvo tohto mestského podnikania.

7. Curator terrarum. Správca mestských rolí bol prakticky poľnohospodárskym správcom mesta. Jemu boli podriadení mestskí hájníci a břeši mestských poľných majetkov.

8. Curator montium. Správca mestských hôr, ktoré v tom čase siahali až po Morovno, mal na starosti hospodárstvo spojené s týmto a podliehali mu všetci mestskí horári. Okrem toho on zadeloval výrub hôr a nové sadenie rúbanísk.

9. Curator Fori. Správca dôchodkov z jarmočného práva dozeral nad poriadkom týždenných trhov a jarmokov a do jeho kompetencie patrilo prenájom jarmočného práva. Dôchodky jarmočného práva boli riadne prenajaté tzv. nájomcom jarmočného práva, ktorých v Prievidzi, podľa maďarského zvyku odpozorovaného na obchodných cestách v južnom Uhorsku, už od začiatku 18. storočia volali „vašarbieri“.

10. Magister vigiliarum bol akýmsi policajným inšpektorom. Jeho funkcia sa však vzťahovala najviac na nočné stráže a na činnosť hlásnikovu, ktorý večer od 9. hod. do rannej 4. hod. bol na veži, a okrem hlásenia hodín v sprievode zvonenia mal na starosti pozorovať blížiace sa nebezpečenstvo nepriateľa alebo ohňa. Magister vigiliarum nemal toľko starostí s dennou policajnou službou, lebo mesto malo len jedného drabanta, ktorého úradné meno bolo „satrapa“. Tento bol viac poslíkom, bubeníkom, zvoláateľom pánov senátorov na schôdze a pod. ako policajtom. V tých časoch bola denná výtržnosť takou raritou, že nebola potrebná stála polícia. V noci sa skôr prihodili výtržnosti.

11. Okrem týchto funkcionárov magistrát volil každoročne tzv. Judices pagensium richtárov pre dve poddanské dedinky: Veľkú a Malú Lihotku, ktoré boli v zemepanskom pomere k Prievidzi. Títo mali odstupňovanú právomoc richtársku pre svoje obce a boli zodpovední len mestskému richtárovi.

12. Magistrát volil napokon i mestského notára. Mestský notár mal na starosti písomnú agendu mesta, bol mestským archivárom. S richtárom a perceptormi zisťoval tzv. caducitates pozostalosti tých občanov, ktorí zomreli bez rodiny a ich majetok prešiel na mesto, vyhotovoval testamenty a uchovával ich v mestskom archíve, dával sprievodné listy a povolenie mesta občanom na vyst'ahovanie, písal žiadosti na „Loca credibilia“ (verejnototárske miesta) najmä do Kláštora pod Znievom, do obvodu ktorého patrila Prievidza, ďalej korešpondenciu so župou, prípadne kráľovským dvorom. Notár musel ovládať latinčinu a na rozdiel od ostatných funkcionárov a zamestnancov mesta, ktorí skladali prisahu po slovensky, notár prisahal latinsky.

13. V mimoriadnych prípadoch poveroval magistrát zastupovaním mesta mestského advokáta. Tento bol platený podľa predložených účtov, nemal od mesta stály príspevok. Mesto navonok zastupoval richtár, orátor ľudu (obyčajne vzdelaný človek) a mestský notár. V mimoriadnych prípadoch v mene mesta magistrát vysielal zvláštne deputácie, ich členovia však obyčajne boli z úradu.

V samotnom meste richtár stelesňoval výkonnú, sudcovskú a administratívnu moc. Odznakom tejto moci bola richtárska feruľa. Bohužiaľ, nezachoval sa nám ani jeden ex Ferule. Vo vážnejších veciach rozhodoval ako prvostupňový súd magistrát. V menších veciach magistrát bol už druhostupňovým súdom, riešiac odvolania od rozsudkov richtárových alebo rozsudkov cechmajstrov vykonaných v okruhu svojej pôsobnosti.

Nad činnosťou celého magistrátu a všetkých mestských funkcionárov bdeli exaktori-revizori mestských účtov. Títo boli slobodní voči magistrátu, lebo boli každoročne volení pri reštaurácii. Prirodzene boli postrachom všetkých funkcionárov.

Funkcie v mestskej správe boli nehonorané - čestné. Nepriamo však vynášali nositeľom pekne príjmy. Ich remeslo, obchod a živnosť vôbec išli lepšie, lebo ľuď, ktorí si chceli získať ich priazeň, bolo vždy dost'. Akýmsi honorárom pre funkcionárov boli oldomáše, ktoré sa platili po každej kúpe, predaji a lepšom mestskom obchode. Pravda aj nad výdavkami týchto oldomášov bdeli exaktori, ktorí mnohokrát nevedeli si vysvetliť, prečo musia mestskí páni pri nejednom oldomáši prejsť a prepíť hoci 60 zl. (niekoľko tisíc korún).

Stalo sa, že niekedy mestská „kára“ skutočne zavrzgala. Prirodzene, mešťania sa radi miešali a kritizovali prácu magistrátu. Keď bola situácia veľmi napätá a financie mesta veľmi zlé, občania na mimoriadnom zhromaždení zvolili na kontrolu magistrátu osobitného Trina Plebia, k nemu postavili tzv. radu dvadsiatichtštyroch (Vigintiquatuor viri) a títo potom vykonávali celú správu mesta. Funkcionári zostali síce na mieste, ale Tribán a 24 mali právo nazrieť do všetkého. Takéto postavenie bolo nesmierne pokorujúce pre magistrát a richtára. Našťastie len dva prípady poznáme v minulosti mesta, keď občania siahli k tomuto lieku (po Tököliovskom nivočení v meste roku 1678 a po prehratom spore o mestské práva roku 1774), ale vtedy skutočne aj bolo potrebné, aby sa zomkli všetky pozitívne sily k spolupráci, pretože aj v jednom, aj v druhom prípade stálo mesto na pokraji katastrofy.

Svoje výsadné postavenie stratilo mesto v spore o mestské privilégia (1765-1774) a potom aj jeho administratíva vyzerala celkom inak. Riadenie mesta dnes je už iné, modernejšie, ale radi sa vraciame v spomienkach k rozumným, ale už zabudnutým zvykom našich otcov”.

O meste

Bol, či nebol v Prievidzi pamätník Štefánika?

S blížiacim sa 20. výročím vzniku Československej republiky (1918) prišiel spolok Slovenské umenie so zámerom budovať v slovenských mestách a dedinách pamätníky osobnostiam, ktoré sa zaslúžili o vydobytie si slobody. K takýmto osobnostiam bezpochyby patrí gen. Milan Rastislav Štefánik. Výzva spolku smerovala k budovaniu pamätníkov práve tejto osobnosti. Zámerom bolo uctiť si pamiatku gen. Štefánika pri príležitosti 20. výročia jeho tragického úmrtia.

Možno pod vplyvom týchto udalostí vystúpil 25. novembra 1937 v rámci plenárnej schôdze Okresného osvetového zboru v Prievidzi Martin Falešník, vedúci prievidzskej Ovocinárskej škôlky, s návrhom vybudovať pamätník M. R. Štefánikovi v našom meste. Správu o jeho iniciatíve priniesli okresné noviny *Náš kraj* 5. decembra 1937. Noviny informujú tiež o ustanovení jubilejného výboru k tejto akcii. Novoročné číslo *Nášho kraja* z 1. januára 1938 informuje o tomto výbore ako prípravnom, ktorý si stanovil za cieľ „...a uvažuje sa s vybudovaním pomníka pri príležitosti 20. výročia vytvorenia slobodnej vlasti. Do výboru na postavenie pomníka boli vzaté všetky obce a spolky v okrese”. V mene prípravného výboru vystupovali A. Jakeš, A. Adamica, A. Šikura, J. M. Novacký, V. Horáček, L. Petráš, E. Schubert, J. Mach, M. Falešník. Členovia výboru uvažovali o bronzovej soche, ktorá by bola vztýčená v centre Prievidze na Masarykovom námestí, medzi lipami Slobody, vysadenými počas tzv. stromkových slávností dňa 28. októbra 1928. Táto iniciatíva sa však nestretla s pochopením u členov Obcej rady, ktorí na rokovaní 24. februára 1938 navrhli za vhodnejšie miesto na umiestnenie pomníka priestor námestia v blízkosti Mestského domu. Členovia prípravného výboru sa voči tomuto rozhodnutiu odvolali. Obecná rada na následnom zasadnutí odvolanie z podnetu Dr. J. Žirku zamietla s odôvodnením: „Miesto medzi lipami Slobody na Masarykovom námestí, ktoré požaduje výbor na postavenie pomníka gen. Štefánikovi, nemôže byť pre tento cieľ prepustené jednak preto, že katolícka Prievidza mieni na toto miesto preniesť sochu sv. Trojice, a jednak preto, že projektovaný pomník je primálny na veľké Masarykovo námestie, a konečne preto, že na tomto námestí jestvuje už socha sv. Trojice a sv. Jána Nepomuckého. Projektovaná socha Štefánikova, ktorá má výšku 7 metrov aj s podstavcom, je malá pre prievidzské Masarykovo námestie.”

Ďalší vývoj iniciatívy na umiestnenie pomníka gen. Štefánikovi sme nezistili. V priebehu roku 1938 výbor žiada obecné zastupiteľstvo o finančnú podporu na výstavbu pomníka. Obec schválila 5.000 korún ako položku z rozpočtu na rok 1939. Zápis v hlavnej knihe účtov dosvedčuje, že sľúbených 5.000 korún bolo skutočne prelimitovaných v prospech stavby pomníka.

V ďalších dňoch a týždňoch výbor pod vedením predsedu M. Falešníka aktívne pracuje na dosiahnutí zvoleného cieľa. Na vyhlásenú ponuku na dodávku stavebných prác pre pomník zareagoval aj prievidzský staviteľ Imrich Spevár. Vo svojom rozpočte zo dňa 3. septembra 1938 kalkuluje aj s rozobratím pomníka „Nedáme sa“ a vodotrysku, ktorý bol jeho súčasťou. Z toho je zrejmé, že kauza týkajúca sa umiestnenia pomníka gen. Štefánika sa skončila výberom miesta pred Okresným zdravotným ústavom. Dôvody nepoznáme, iba pripomenieme, že pomník „Nedáme sa“ bol odhalený len v roku 1937. Výbor sa na základe ponuky predloženej arch. Jurajovi Sládekovi v Bratislave 12. septembra 1938 rozhodol zadať stavebné práce firme I. Spevára. Zároveň však žiada začať s prácou ihneď, aby výbor mohol odovzdať betónový pylón sochárovi majstrovi Miroslavovi Motoškovi z Bratislavy. Dňa 7. decembra 1938 staviteľ Spevár oznamuje jednatel'ovi Okresného osvetového zboru J. Porubskému, že nemôže prevziať objednaný travertínový obklad, pretože je to náročné a v súčasnom období nerealizovateľné. Zároveň žiada o vyjadrenie, či má v práci pokračovať. Dôvody tejto otázky nie sú zrejmé, nakoľko tento záznam je zatiaľ posledným dokumentom, ktorý hovorí o stavbe pomníka gen. Štefánika v Prievidzi.

Či napokon pomník gen. Štefánika v Prievidzi odhalený bol, nie je známe. Sochár M. Motoška, ktorý mal realizovať samotnú sochu, v súpise diela nemá zaznamenanú zákazku pre Prievidzu. Rovnako ani opis Prievidze vyhotovený v roku 1940 pre potreby cestovného ruchu neuvádza, že by pomník v Prievidzi bol: „Pomníkov a poprsí mesto Prievidza, žiaľbohu, nemá“. Ani v Našom kraji, ani v kronike Prievidze z toho času sa nenachádza žiadna zmienka o prípadnej oslave pri pamätníku M. R. Štefánika. Niektorí pamätníci však spomínajú, že pred zdravotným ústavom nejaká socha bola... (obr. na 4. str. obálky)

Erik Kližan

Použitá literatúra:

Archív autora

Ondrejková, L.: Dejiny MO MS v Prievidzi v rokoch 1920-2000. Prievidza: MO MS, 2001

„Ako malé dievčatko, na otázku kde bývam, vedela som smelo odpovedať: V Prievidzi na rínku, číslo domu štyri päť.“ Tak spomína na roky detstva strávené v Prievidzi MUDr. Jolana Kleiblová, rodená Hanková. Ich dom stál na námestí. Bol vraj trochu odlišný ako ostatné, vyčnieval do cesty. Spredu mal širokú bránu a na boku jeden obchod. „Od Mestského domu nás oddeľoval dom s mäsiarstvom, ktorý patrilo Braunovým a Kramerovým, z druhej strany susedil náš dom s domom rodiny Schühtanczovej, kde spočiatku bola Gallova lekáreň, neskôr obchod s potravinami a tesne pri našej stene židovská kóšer jedáleň.“ Ján Hanko bol živnostník, bol to jeho dom a prevádzkoval tu reštauráciu. Lepšie to však vie popísať pani Kleiblová: „Na poschodí boli okná nášho bytu i s malým balkónikom na kvety, otočené do námestia a nad oknami veľký čierny nápis HANKOVA REŠTAURÁCIA. Prízemie bolo pestrejšie. Vľavo na kraji boli zasklené dvere a výklad so sklom, bol to vchod do výčapu, nad ním nápis HOSTINEC (obr. na 3. str. obálky). Sem sa chodilo na pivo, na „štamperlu“, na poldecák alebo na víno a na „gáblik“, na krátke posedenie. Za výčapom vzadu sa prechádzalo malou chodbičkou vedľa komory s liehovinami do miestnosti s biliardom, do ktorej sa dalo vojsť aj z gánku. Bol úzky a dlhý, delil budovu na dve časti. Na konci sa otváral do dvora. Z gánku naľavo boli schody na poschodie do nášho bytu, vedľa ťažké dvere do rozľahlej pivnice, kde bolo uskladnené pivo a víno. Na pravej strane gánku boli dvere do bytu rodiny Gregorovej. Ich byt siahal až do dvora, vpredu mali cukráreň, malú miestnosť s vchodom od námestia. Vedľa bol ešte obchod s látkami Samuela Kellermana. Za biliardom bola jedáleň, vlastná reštaurácia v prízemnej budove s oknami do dvora. Ďalej sa tiahli prízemné budovy pozdĺž celej dĺžky dvora popri stene Schühtanczových domu a dvor uzatváral prízemný dom s oknami do Ružovej ulice. Volali sme ho zadný dom, vchod do dvora z ulice tvorila široká brána. Na poschodí boli dva byty. Predný mal okná do námestia, druhý do dvora. Z predného bytu bol pekný pohľad na celý rínok, na korzo, na procesie, slávnosti, manifestácie, na jarmoky.“ Život v Prievidzi tridsiatych a štyridsiatych rokov 20. storočia mal svoje čaro a svojský kolorit. Ako žili deti z rínku? „Na rínku bol stále čulý život. Pred domami boli široké trotoáre, tam sa špacirovalo, posedávalo na stoličkách pred obchodmi a my deti sme sa tu hrali ako na ihrisku. Chodili sme s kočkami a bábikou, s kolobežkami, nechýbali švihadlá, čigy, veľké kolesá - karičky, nadovšetko obľúbené boli hry s kamenčekami a s hlinenými guľôčkami. Raz do roka (v auguste) bola púť. Bol to sviatok pre celé mesto. Cez rínok prechádzali procesie, pod šiatrami sa predávali perníky, págle, ružence, sväté obrázky a ako špecialita kvasené uhorky. Raz do mesiaca, počas jarmoku, bol rínok zaplnený šiatrami.“ Prechádzka po jarmoku bola vraj pre všetkých veľkým zážitkom. Bol tam hluk, živá vrava, ozývali sa trúbky, píšťalky, harmoniky, zvláštne voňalo pečené mäso. „Na uhlí pečené mäso a klobásy boli vtedy veľkou zvláštnosťou, ale najvzácnejšie pre nás boli sladkosti - kokosové salámy rôznych farieb a turecký med.“ K tradičným oslavám prispievali aj Hankovci. „Na konci dvora sa robievala zakál'čka, skoro ráno sa prasiatko zarezalo. Viselo pod bránou, spod povala a mäsiar všetko rýchlo spracúval v kuchyni. Do výkladu sme dali ceduľu s nápisom „Bravčové hody“ a do večera bolo zjedené všetko: hurky, jaternice, žobrácka kaša i obar. Len klobásy sa dali údiť. V noci mamička vytápala masť, ráno boli už čerstvé oškvarky. Hostia boli spokojní so vzácnym jedlom.“ Hornú polovicu dvora oddeľoval od susedov nie veľmi vysoký múr a pozdĺž bola kolkáreň. Tam bolo vždy veľmi živo a veselo, hurhaj, smiech a ozývali sa výkriky. Pani Kleiblová si na ňu dobre pamätá. Chodila sa pozeráť, ako hráči rúcali kolky a predbiehali sa, kto ich viac zhodí. Po rokoch v Bratislave jej raz povedal pán Hojč, že si na ňu spomína z kolkárne ako „takô malô v bielych štrimfličkách tam behalo a zavádzalo“.

Život však išiel ďalej. V zadnom dome od Ružovej ulice sa vystriedalo viacero nájomní-

kov. „Najskôr tam boli dve triedy gymnázia, trochu si pamätám ako sa niekedy prehánala kopa chlapcov dole po dvore. Po otvorení nového gymnázia na Mariánskej ulici sa triedy u nás zmenili na divadelnú miestnosť, no bývali tam aj schôdze nejakého spolku. Krátky čas tam bol „útulok“ pre nezamestnaných mladých chlapcov. Neskôr sa dom premenil na byt a bývali tam viaceré rodiny. Po utvorení „Družstva hostinských“ sa byt prestaval na sklad piva a vína, v jednej miestnosti vo dvore sa zriadila kancelária a pod bránou bola garáž pre nákladné auto.“ Postupne sa všeličo zmenilo aj v dome na rínku. Odsťahovali sa Gregorovci i obchodník Kellerman. Všetky uvoľnené priestory boli prestavané na priestranú kaviareň a reštauráciu v tvare písmena L. Do námestia boli dve veľké, široké okná. „Zrušila sa aj kolkáreň. V mieste, kde sa gúľali gule, vysadili kriky šípových ruží, medzi nimi boli stoly. Z kolkárne ponechali len jednu miestnosť ako letnú besiedku, tam sa v lete či v daždi posedávalo. Horná polovica dvora sa oddelila plotom z dvoch strán, plot bol oživený popínavými rastlinami, krásne boli kvietky takzvané „kišasonky“. Na bočnej stene besiedky bol vysadený divý vinič, po drôtoch sa ťahal až k plotu a vytvoril pergolu, takže tu umiestnené stoly boli pod zeleným. Vinič si upravoval sám otecko. Bližšie k domu bol košatý orech, pod ním v tieni sa príjemne sedelo, aj večer, lebo na dvore bolo elektrické osvetlenie a žiarovka bola aj na konároch. Takto sa dvor premenil na „Záhradnú reštauráciu“. V horúcom lete, počas teplých večerov, hrala v záhrade hudba a na betóne upravenom ako tanečný parket sa tancovalo.“

Pán Hanko ako správny podnikateľ sa staral, aby hostia boli spokojní a tak sledoval zmeny a požiadavky doby a neprestával svoj podnik vylepšovať. Víno chodil kupovať do Grinavy a do Modry, sudy, ktoré si vybral, si sám zapečatil. Potrpel si vraj na dobré víno i dobrú kávu. Každý týždeň chodil do Bratislavy k Lamplotovi po čerstvo praženú kávu. Do kaviarne obstarával hudobníkov. „Spočiatku u nás hrávala cigánska cimbaloá kapela. Hrali krásne piesne a serenády. Neskôr, keď nastala éra džezovej hudby, kúpil otec piano. Zvečera sa hrávali melódie na počúvanie, potom do tanca. Z piano som mala úžitok aj ja, lebo už som trochu vedela hrať na klavíri.“ U Hankov bolo vždy dosť hudby. „Prvé rádio, čo otecko kúpil, bolo na slúchadlá (vraj prvé v Prievidzi), neskôr hlasné aj na počúvanie správ. Pri biliarde bol gramofón a rôzne platne, takže som mala možnosť naučiť sa mnoho piesní a počúvať rôzne skladby. Nakoľko sme mali spálne priamo nad kaviarňou, hudba doliehala až tam a ja som vlastne pri hudbe zaspávala.“ Pani Kleiblová sledovala i technický pokrok. „Otecko bol predsedom miestneho Spolku hostinských. Často cestoval a rád chodil na veľtrhy do Bratislavy i do Prahy a domov nosil kadejaké novoty. Tak si pamätám, ako sme obdivovali prvý elektrický varič, potom elektrický mlynček na kávu. Posledný kávovar bol veľký prístroj s kohútikmi, s filtrami, ale musel sa stále hriať na šporáku. Aj moderný krájač na šunku kúpil, len čo sa objavil v predaji. Čo som si najviac cenila, to bol strojček na zmrzlinu. Príprava síce bola dosť dlhá a spotrebovalo sa tiež veľa ľadu kým sa krém zmenil na zmrzlinu.“

V reštaurácii sa stretáva mnoho ľudí. Aká klientela bola sa stretávala u Hanku? „Chodili k nám rôzni hostia. Okrem stravníkov aj takí, čo sa chceli zabaviť a zatancovať si alebo len posedieť pri káve a pri vínku. Mohli si čítať noviny zarámované v ľahkých rámoch, podaktorí hrali kocky, alebo šach. U nás bývali aj tzv. „čaje o piatej“. V určitom období chodili k nám do kaviarne, keď bola bez hostí, starší gymnazisti a tam si vyhrávali, bubnovali a spievali. Nazývali sa „Usmievavé Slovensko“. Otecko ich rád prijal, lebo mal porozumenie pre mládež. Tvrdil, že aj mladí sa musia niekde zabaviť. V jedálni pri kuchyni sa schádzala veselá skupina oteckových priateľov, ktorí si dali názov „partia poteš“. A ako si poradili s neporiadnymi hosťami? Hostinský dal znamenie čašníckemu učňovi a ten zaskočil po policajta na blízky Mestský dom. Pán Mjartan prišiel hneď a pokojne opitého odviedol. Hostinský Hanko bol vraj jediný krčmár na svete, čo neznášal opilcov.“

Do pokojných dní v malom meste Prievidza rušivo zasiahli vojnové udalosti. Hankovci na večer zatemňovali okná čiernym súknom. V zásobovaní nastali problémy, no prispôbili

sa ako ostatní. Počas povstania sa u nich stravovali mnohí partizáni, večer sa schádzali v uzavretej miestnosti ich veliteľa. Pani Kleiblová zažila v počas bratislavského štúdia tri bombardovania. No to ešte netušila, čo zažije doma. „Na Zelený štvrtok roku 1945 bolo v Prievidzi prvé bombardovanie v oblasti Bojníckej cesty. U nás boli rozbité len okná na kaviarni. Dali sme tam dosky na uzavretie miestností. Prestrašení sme boli všetci, na voze sme sa dali odvieť do Malej Lehôtky. Otecko s mamičkou zostali doma. Po štyroch dňoch bolo bombardovanie znovu a vtedy bol zrútený susedný Braunov a čiastočne bol poškodený aj náš dom. Otecko a mamička sa zachránili v pivnici. Z Lehôtky sme videli dym, prišla k nám jedna pani, ktorá nám oznámila, že je zle. Ihneď som s ňou išla do Prievidze. Našla som otecka a mamičku u susedov. Ukladali periny. Sused Dinko (Dionýz) Schühtancz nám preukázal neo-ceniteľnú službu a uvoľnil nám jednu izbu a kuchyňu, tam sme mohli bývať. Ráno sme išli do bytu pre šatstvo a zistili sme, že nás v noci už nejakí ľudia „predbehli“ a pobrali čo sa dalo. Dom sme mali poškodený, ale nie zrútený. Zrútená bola iba jedna stena do dvora, zadná stena kaviarne. Črepinami boli poškodené niektoré dvere, okná dolu na kuchyni a jedálni. V ostatných miestnostiach boli črepinami poškodené obrazy, záclony a vybité okenné sklá. Na záhradnom dvore bolo porozhadzované množstvo muriva zo zrútenej steny, z múrika plotu od susedov a mnoho zo susedného domu a aj kus strechy. Na druhý deň bola Prievidza oslobodená, prišlo mnoho vojakov a tí sa vrhli do prázdneho domu, odniesli všetko, čo našli v špajze, v pivnici a poničili čo sa dalo.”

Po prechode frontu si upravili zadný dom na provizórny byt. Na prednom dome bola otvorená jedna stena, ktorou bolo vidno cez rozbité okno až na rínek. Ján Hanko hľadal pomoc. V Kultúrnom dome im ponúkli miestnosti na zriadenie reštaurácie, no prvú dodávku piva čapovali ešte vo svojom. „Oteckovi sa zdravotný stav zhoršoval a opravy domu sa nedožil. Brat chcel dať dom opraviť, aby sme tam mohli bývať my všetci traja pozostali. Odmietal kupcov, ktorí ponúkali výhodné ceny. Napokon sme museli pristúpiť na predaj pre MNV, inak by nám to vyvlastnili. Cena bola nízka, neprimeraná a bolo to pred výmenou peňazí. Ani neviem, ako sa náš dom strácal. Postupne ho rozobrali a po niekoľkých rokoch tam na našom aj susedovom (Braunovom a Kramerovom) pozemku postavili banku.”

Prievidza sa rokmi zmenila. Tí, ktorí odchádzali z mestečka svojho detstva, z jeho známych malebných zákutí, sa časom už nemali kam vrátiť. Iba ak v pamäti.

(Podľa spomienok MUDr. Jolany Kleiblovej spracovali Milan Paluš a Erik Kližan)

Otázky redakcie: Vysvetlí nám niekto, čo znamenajú slová uvedené v texte gáblik, kišasonky (aké sú to kvety), čigy a págle?

Významné životné jubileum básnika, editora, prekladateľa a esejistu Milana Krausa (foto na 2 str. obálky)

Od roku 1994 žije a tvorí v Prievidzi popredný slovenský básnik, príslušník staršej generácie literárnych tvorcov Milan Kraus. Hoci ťažisko jeho diela vznikalo mimo hornonitrianskeho regiónu, predsa aj v novom prostredí vytvoril a vydal niekoľko diel, ktoré dotvárajú jeho celkový profil, a preto ho oprávnenne zaraďujeme medzi významné literárne osobnosti. V našom regióne dokončil zbierku básní *Trpezlivosť kvetov* (1997), podobne knihu básní v próze *Ťažkosplavné more* (1998) i knihu úvah *Kontúry* (2000). Roku 2001 vydaný cyklus básní *Prelietavé obrazy* vznikol v Prievidzi od jesene 1998 do leta roku 2000.

Nielen tieto skutočnosti, ale najmä významné životné jubileum básnika nás viedli k napísaniu tohto medailónu.

Milan Kraus sa narodil 20. augusta 1924 v Tisovci v rodine železničiara. Ľudovú školu vychodil v rodnom mestečku, ktoré malo bohaté kultúrne i literárne tradície, ale gymnaziálne štúdiá ho zaviedli najskôr do Banskej Bystrice, potom do Rimavskej Soboty a naspäť do Tisovca. Vyštudoval Slovenskú evanjelickú bohosloveckú fakultu v Bratislave (1943-1947) a niekoľko rokov aj vykonával bohoslovecké povolanie: pôsobil ako kaplán v Žiline, Liptovskej Porúbke, Novom Meste nad Váhom a post administrátora zastával v Želiezovciach. Dva roky bol asistentom na Slovenskej ev. bohosloveckej fakulte v Bratislave. Od roku 1952 (až do roku 1985) svoj život i povolanie natrvalo spojil s redaktorskou prácou. Odvtedy pracoval vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, kde redigoval najmä knihy básní.

Ak by sme sa chceli krátko zamyslieť nad tvorbou Milana Krausa, tisne sa nám do pera myšlienka, že nie je veľa básnikov, ktorých dielo bez ujmy prežilo celý ten zložitý vývoj slovenskej poézie od roku 1945 a zostalo v literatúre prítomné a živé dodnes. O Krausovej tvorbe to platí jednoznačne aj preto, že nikdy nebol básnikom rozvraveným a veľavravným, ale že ako básnik prostých motívov skôr pokorne precit'oval čas a človeka v ňom. Jeho básnické začiatky siahajú do čias gymnaziálnych štúdií, keď sa jeho meno často zjavuje s básňami uverejňovanými v literárnych časopisoch. Pri hodnotení mladého Krausa treba zdôrazniť skutočnosť, že jedným z najfrekvencovanejších slov v jeho veršoch je slovo láska. Vyskytuje sa v mnohých podobách a súvislostiach. Bolo to tak už v Krausovom básnickom debute *Stromoradie ticha* (1944). Vtedajšia literárna kritika ocenila protivojnové ladenie veršov mladého básnika, jeho humanistické postoje, rozhodne to však nebola len kniha o vojne. Bola predovšetkým o láske, o malých veciach vo veľkom svete, aj o pocite samoty, o hľadani ľudskosti uprostred vojnovy vravy. Pritom všetkom sa mi zdá, že to neboli témy, ktoré diktoval vonkajší svet, ale že vychádzali zo samotného básnikovho vnútra. Z toho pohľadu sa mi zdá byť ťažisková báseň *Stromoradie ticha* s veršami: „Ruky sú krvavé /nohy sú poranené/ Ťažký kríž života nesieme na ramene/.” V tejto, ale tiež v mnohých ďalších básňach svojho debutu vyjadril básnik životný pocit svojej generácie. Neurobil to nahlas, ale skôr pokorne, ako to bolo príznačné aj pre jeho ďalší literárny vývin.

Po prvej knihe sa M. Kraus predstavil s kompletnou zbierkou až roku 1952 (*Vďaka a láska*) a o tri roky neskôr knihou veršov *Listok za listom*. Literárna kritika okrem tematickej nadväznosti na básnický debut videla v zbierke *Vďaka a láska* prelom v autorovom vývoji, a to v zmysle motivickom a ikonickom. Básne charakterizuje Krausova typická lakonickosť a melodickosť, čo je príznačné i pre jeho nasledujúcu zbierku *Listok za listom*. Je ladená intímnejšie, sú v nej básne ľúbostné, zamyslenia nad básnickou tvorbou, náladové prírodné obrázky. Básnik sa v nej usiluje o odcentrovanú lyrickú výpoveď, tvarovo veľmi prostú a myšlienkovo príťažlivú.

V poradí štvrtá básnická zbierka *Načatá pečať* (1969) vyšla v iných spoločenských

podmienkach ako predchádzajúce diela, v inom vývinovom období slovenskej poézie i v novom osobnom vývoji básnika. Je teda celkom prirodzené, že ak chcela rezonovať v novom prostredí, musela do seba absorbovať aj niektoré vonkajšie vplyvy a prijať isté tvorivé výdobytky modernej poézie. To všetko sa s poéziou M. Krausa skutočne stalo, ale bolo to v kontinuite s jeho predchádzajúcou tvorbou. V Načatej pečati sú na jednom póle zahrnuté básne od variácií na ľudové popevky až po básne v próze, od čistého lyrického výrazu až po filozofické zamyslenie. Všetky však majú spoločného menovateľa - je to pokus o analýzu duchovnej klímy rokov, v ktorých vznikali. Osobitnú pozornosť v zbierke *Načatá pečať* si zasluhujú básne v próze, miniatúrne lyrické útvary, v ktorých autor vydáva svedectvo o svojej mysliteľskej meditatívnosti. V slovenskej poézii nie je veľa básnikov, ktorí by takúto modernú formu využili na prezentáciu vlastných postojov k svetu, spoločnosti a k človeku.

V básňach v próze sa M. Kraus opäť predstavil ako citlivý a vnímavý *pozorovateľ* a signalizátor rozporov a paradoxov tohto sveta. Okrem etického pátosu, zdôrazňovania pozitívnych hodnôt sa aj v týchto útvaroch prejavil ako rodený lyrik, veď jeho „prozaické“ útvary si stále zachovávajú vnútorný rytmus, vlastnú melódiu.

Básne zo zbierky *Priateľstvo s chvíľou* (1980) vznikali v rozpätí rokov 1949-1979 a hoci svojou formou a myšlienkovou štruktúrou zostávajú v kontinuite s predchádzajúcimi knihami, predsa im len veľký časový oblúk vtlačil vlastnú pečať. Preto v nich možno postrehnúť striedanie symbolistických prvkov s jednoduchými záznamami skutočnosti, pocitov i nálad osamelosti, smútku a nenaplnenej túžby. Milan Kraus sa i vo svojom *Spevokole* (1988) pritlmeným hlasom prihovára čitateľovi, opäť uvažuje o prostých chvíľach každodennosti. Jeho básne sú zamyslením nad časom v nás i mimo nás, ktorého ustavičné plynutie si básnik uvedomuje často až bolestne. Napriek tej ťarche času, napriek maximálnemu oprostenu výrazu zostáva M. Kraus verný svojim osvedčeným metódam, ostáva básnikom detailu. Práve ním a prostredníctvom neho dokáže vysloviť to, čo ho znepokojuje, odkrýva svoj jemný smútok a nostalgiu. Napriek tomu sa *Spevokol* nejaví ako zbierka návratov, básnik tu ešte neotvoril „skrinku spomienok“, ešte intenzívne prežíva a precituje svoj i náš deň.

Práve tie nepokojné spomienky, popretŕhané pavučiny mladosti presvitajú viac už v ďalšej knihe *Vychádzky do pološera* (1992), v ktorých sa básnik vracia k sebe, ako aj k nám, ktorí: „Vraciame i Mnoho mnoho /stiesnenejší /ale nie bližší.“ Hoci aj v predchádzajúcich zbierkach zaznieval smútok i nostalgia, v týchto Krausových veršoch je ich nástoječivosť a blízkosť zavše až bolestná. Je to príliš pravdivé, myšlienково zovreté.

Malý profil významného básnika by nebol úplný, keby sme opomenuli Krausov výrazný podiel na formovaní súčasnej slovenskej poézie aj ako editora a redaktora. Počas svojho dlhoročného pôsobenia vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ v Bratislave sa podieľal na konečnej podobe mnohých nových kníh (medzi tých básnikov, ktorým pomohol vzácnymi radami pri prvých knihách patrí aj autor tohto textu), bol redaktorom viacerých edícií pôvodnej i prekladovej poézie (Pôvodná poézia, Svetová poézia, Slovenská poézia, Kmeň a iné), zostavil výber z diela svojich generačných druhov, ktorí padli v SNP (Brocko, Kocúr, Herz: Kvet z našej krvi, 1959), výber poézie A. Guotha (Básnický odkaz, 1954) a Kýčerského (Piesne, 1956). V jeho redaktorskej a organizátorskej práci má pôvod aj kniha esejí, rozhovorov a glos *Zábery* (1980), ktorá prináša veľa pozoruhodných postrehov na tému tvorca a jeho dielo. V Krausovom nekonvenčnom výbere vyšla aj básnická tvorba Andreja Sládkoviča. Navyše preložil básne chorvátskeho básnika D. Tadijavoviča (antológia Vysoké topole, 1969), výber z tvorby švédskej poetky E. Sodergranovej (v spolupráci s J. B. Michlom), rumunského básnika E. Soresca (s V. Dudášom) a v spolupráci s K. Krausovou rozhlasové hry preložené zo srbochorvátčiny.

To, čo sme doposiaľ povedali o tvorbe, redaktorskej a editorskej práci Milana Krausa hovorí jasnou rečou, že ide o významnú osobnosť modernej slovenskej poézie, že ide o básnika s veľkým rozmerom duchovna a veľkých ľudských citov. Majstrovi Krausovi pri jeho

významnom životnom jubileu prajeme v mene jeho čitateľov ešte veľa zdravia a spokojnosti do ďalších rokov života, s vďakou za to, že i jeho básne nám uľahčili život, dali mu inú tvár a nám vnútornú silu. Všetko najlepšie, majstre!

Ondrej Čiliak, básnik a bibliograf

O čom písali noviny

Ach, tie naše cesty!

Takto si mohol vzdychnúť návštevník Prievidze na začiatku minulého storočia. Ani mienka domácich obyvateľov však nebola o nič priaznivejšia. V dobových záznamoch z roku 1934 sa uvádza, že vonkajší vzhľad prievidzských ulíc nevyhovoval donedávna ani základným estetickým požiadavkám. Pokusov bolo síce viac, no výsledok nie vždy zodpovedal predstavám. Nechajme rozprávať obecného kronikára Dr. Jána Mjartana: „Keď sa rozprávame s cudzincami, ktorí kedysi Prievidzu navštívili, každý si bez dopytovania hneď spomenie na dlažbu prievidzského námestia a to s veľkým dešpektom, či už šiel cez Prievidzu pešo alebo nejakým vozidlom. Prievidzské Masarykovo námestie vydláždené je veľkými potočnými kameňmi (žabcami) a to nerovno. Tento spôsob dláždenia, voľakedy bežný a najvýhodnejší, vidíme aj na mnohých iných uliciach mesta a kde ho niet, tam je úprava ulíc ešte horšia, totižto žiadna.“ Žabce sa prinášali z okolitých vodných tokov, uložené boli na utlačené podlažie a medzery boli zasypané pieskom alebo hlinou. Časom však špárovací materiál odniesla voda a vyčnievajúce žabce narobili nejednu starosť nepozorným chodcom alebo vodičom.

Nedláždené ulice boli v čase dažďov plné blata, no počas suchých dní nebolo hodno otvárať okno, pretože sa na cestách vírili kúdoly prachu. A tak si domáce gazdiné neraz povzdychli, keď vetrať v maličkých izbách mohli iba počas dažďov. „Predsa ale v posledných rokoch sa vecou hnulo,“ konštatuje dobová tlač. Prvým riešením na prašné cesty malo byť olejovanie, ktoré malo zabrániť víreniu prachu (pozri 3. str. obálky). Najčastejšie sa táto technológia využívala na Poštovej (dnes Hviezdoslavovej), Legionárskej (dnes A. Hlinku) a Štefánikovej ulici (dnes Bojnická cesta). Olejovanie však bolo len dočasným riešením. Úľava z chvíľkového vyriešenia prašnosti sa nedala porovnať s vplyvom množstva rozliateho oleja na spodné vody.

Asfalt v Prievidzi sa po prvýkrát objavuje v roku 1922. Prvou takto upravenou ulicou bola Piaristická, vedúca z námestia západným smerom ku kláštornému Piaristov (dnes Š. Moyzesa). Asfaltové plochy sa objavili tiež na Masarykovom námestí a plánovalo sa položenie asfaltového koberca i na Dlhej ulici. K prijateľnejšiemu riešeniu dospela obecná samospráva v roku 1932, keď sa rozhodlo o vydláždení časti námestia a prilahlých ulíc andezitovými kockami zo štátnych kameňolomov v Krupine „pod nákladom štátu z titulom, že ide o úpravu telesa štátnej hradskej“. Na náklady mesta bolo vydláždené Pribinovo námestie na Necpalskú cestu až po križ na Žabníku.

Súčasná výstavba mimoúrovňového križovania ciest v centre Prievidze pozornému okoloidúcemu umožnila nevšedný zážitok. V úseku priamo za gotickou svätyňou kostola sv. Bartolomeja, na úpäti oporných pilierov, bol vyfrézovaním pôvodnej masy asphaltovej cesty odkrytý komplexný historický vývoj cestnej siete v Prievidzi. Priamo na jednom mieste ležali na utlačenom podlaží kamenné okruhliaky (žabce) s nepravidelným fazuľovitým tva-

rom a priemerom viac ako 15 cm a to všetko bolo zakryté niekoľkokentimetrovou vrstvou asfaltového koberca (pozri foto na 3 str. obálky).

Nová Prievidza vo svojich útrobach stále skrýva množstvo zabudnutých tajomstiev, ktoré boli kedysi samozrejmosťou. Tie však stále čakajú na svojich objaviteľov. Tak objavujme spoločne starú Prievidzu našich otcov a dedov.

Erik Kližan

Použitá literatúra:

Náš kraj, roč. 4, 1922, č. 11, s.2

Pamätná kniha obce Prievidza od roku 1933 do roku 1942

Po neviditeľných stopách histórie

Zlatá prievidzská cesta

Prechádzajúc dnes ulicami našej Prievidze, vidíme, žiaľ, už len torzo z toho, čo ju kedysi robilo slávnou, bohatou a hrdou. To všetko vzal zub času. No nielen on. Necitlivé zásahy tých, ktorí určovali chod dejín mesta mu vtlačili svoju pečať. Aj preto dnes musíme skonštatovať, že stará Prievidza už neexistuje. To, čo sa však zachovalo, neuniklo pozornosti členom Klubu Bôbarov v Prievidzi. Spojením historických skutočností, príbehov, legiend a vlastných spomienok, vytvorili pomyselnú kroniku. A tak sa po autentických miestach starej Prievidze ako zlatá niť vinie čas. Na pár jeho stôp sa teraz pozrieme.

1. zastavenie: Budova železničnej stanice

Myšlienka budovania železníc našla priaznivcov aj v rakúskej monarchii. Jedným z návrhov bolo viesť železnicu starou obchodnou cestou Ponitím. Rakúska spoločnosť StEG získala súhlas s budovaním trate do Veľkých Bielic (1884). Predĺženie trate do Prievidze 18. apríla 1896 realizovala štátna organizácia MÁV. Trať do Nitrianskeho Pravna (otvorená 31. októbra 1909) bola traťou miestneho významu a trať do Handlovej (15. februára 1913) a pokračovanie do Hornej Štubne (20. decembra 1931) budoval štát.

Zavedením železničnej dopravy sa zvýšila aj návštevnosť Bojníc a preto gróf Ján Pálfi roku 1907 vydal príkaz na zavedenie omnibusového spojenia z kúpeľov na železničnú stanicu v Prievidzi. Myšlienka bola realizovaná v roku 1909. Išlo o dva plachtou kryté vozy. Tento spôsob dopravy existoval až do roku 1925.

Jednopochoďová budova súčasnej železničnej stanice a jej pravé krídlo sú pôvodné z roku 1896. V roku 1913 sa v súvislosti so stavbou trate do Handlovej uskutočnila prestavba celej stanice z 3- na 5-koľajovú, postavila sa nová výhrevňa, vodáreň, staničná budova bola rozšírená o krídlo s predajňou lístkov a čakárňou. Vojnovým škodám v roku 1945 sa nevyhla ani prievidzská stanica. Pri obnove pristavili dnešnú čakáreň a susedné priestory, prístrešok a verandu. Vojnou zničený drevený sklad bol v roku 1948 nahradený murovaným. Výhrevňa, postavená podľa projektov architekta Plaffa (1913), je unikátnou ukážkou predvojnovnej architektúry a keďže nebola stavebnými zásahmi znehodnotená, je podaný návrh na jej vyhlásenie za národnú technickú pamiatku.

2. zastavenie: Sivákov dom

Pripomíname si Jozefa Siváka - národovca, pedagóga, publicistu, politika a štátnika, ktorý sa zaradil medzi popredné slovenské politické osobnosti prvej ČSR a prvého Sloven-

ského štátu.

Narodil sa 14. januára 1886 v Bobrovci ako syn garbiarskeho robotníka. Do Prievidze viedli jeho kroky po tom, čo sem bol nariadením Školského referátu Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska vymenovaný za školského inšpektora. Toto miesto zastával v rokoch 1919-1925. V roku 1919 založil spolu s okresným náčelníkom dr. Jánom Novákom regionálny časopis hornej Nitry *Náš kraj*, ktorého bol aj zodpovedným redaktorom. Aktívne sa podieľal na činnosti mnohých prievidzkých kultúrnych a spoločenských spolkov, bol známou a váženou osobnosťou. Ako autor, upravovateľ a zostavovateľ prvých slovenských šlabikárov, čítaniek a učebníc pre ľudové školy významnou mierou prispel k rozvoju vzdelanosti detí a mládeže. Politickú kariéru začal v roku 1919, keď ho povolali do revolučného Národného zhromaždenia a v roku 1924 nastúpil na miesto poslanca v pražskom parlamente. Vo funkcii podpredsedu parlamentu predniesol Sivák smútočný prejav na pohrebe Andreja Hlinku (1938). Po vojenskom zákroku pražskej vlády v marci 1939 bol navrhovaný za dočasného premiéra. Odmietol podľa vlastných slov prijať funkciu českého miestodržiteľa na Slovensku, a to aj s poukazom na nezákonný postup tohto menovania. Po vyhlásení samostatného Slovenska boli ocenené jeho výrazné organizačné schopnosti. Jozef Sivák ako poslanec Slovenského snemu bol 20. januára 1939 menovaný za ministra školstva a národnej osvety a v tejto funkcii pôsobil až do 4. septembra 1944 vo všetkých vláдах samostatného Slovenska. Zomrel 27. januára 1959 vo veku 73 rokov v Bratislave, kde je pochovaný na cintoríne v Slávičom údolí. Jozef Sivák celé štvrtstoročie patril k tým osobnostiam slovenskej politiky, ktorí si po odstupe rokov zaslúžia spravodlivé uznanie za svoju prácu pre národ a aby ostali vo vďačnej pamäti národa. Na znak vďaky udelilo obecné zastupiteľstvo v Prievidzi Jozefovi Sivákovi v roku 1928 čestné občianstvo. Nemalo by sa zabudnúť ani na jeho iniciatívny návrh podaný v Poslaneckej snemovni dňa 16.9.1930 „na vydanie zákona, ktorým sa zriaďuje slovenská vysoká škola technická“.

Klub Bôbarov vyvíja aktivity, aby bola odhalená pamätná tabuľa tejto osobnosti s textom: "V tomto dome žil a pracoval Jozef Sivák - národovec, pedagóg, publicista, politik a štátnik, ktorý sa zaradil medzi popredné slovenské politické osobnosti prvej ČSR a prvého Slovenského štátu, kedy bol ministrom školstva." Jeho dom sa nachádza na ulici T. Vansovej.

(js, erk)

Použitá literatúra:

Archív autorov

V prvých rokoch manželstva bývali moji rodičia Júlia a Urban Kardošovci v podnájme u Wernerovcov v Prievidzi. Keď sa v studenom máji roku 1925 narodil Ivan ako štvrté dieťa, traja starší súrodenci Mária, Urban a Zórika dostali čierny kašeľ. Bola to v tých časoch veľmi nebezpečná infekčná choroba, ktorá si často vyberala za nevinné obeť deti. Mamička nám rozprávala, že keď našu sestru - vtedy päťnásťmesačnú Zóriku - pochytil záchvat kašľa, kašľala, kým nezvracala a potom na smrť vysilená odpadla späť do kočíka ako handrová bábika. Keď to videla domáca pani Wernerová, bolestne zalomila rukami a začala sa báť, že aj deti ten kašeľ chytia. Preto varovala našu mamičku pred nebezpečím a kázala jej, aby skúsila ísť s deťmi na iný vzduch - vraj zmena vzduchu iste pomôže.

Nuž, mamička sa vybrala na svoju ťažkú púť. Ešte slabá po pôrode, Ivan mal štyri týždne, Mária necelé štyri roky a Urban tri. Vzala všetky deti a slúžku a len tak naľahko sa vybrali na Púšť neďaleko Prievidze do horárne. Hoci sa matka utešovala, že zmena prostredia deťom pomôže, dni plynuli, kašeľ neprestával a v hore bolo veľmi zima. Nešťastná mať napísala tete do Bratislavy a prosila ju, aby jej tam na nejaký čas zohnala ubytovanie, že skúsi tú zmenu vzduchu ešte raz. Pribrala ešte jedného učňa, aby jej na ceste pomáhal, a všetci sa vydali vlakom do Bratislavy. V meste si najali koč a už sa stmievalo, keď dorazili do Prievozu, kde sa mali ubytovať. No aké bolo matkine sklamanie, ktoré ešte viac znásobovalo jej nešťastie. So zúfalstvom očiach si prezerala izbu, ktorú jej hostinský ponúkol. Bola priamo v krčme, plnej hlučných chlapov a dymu. Ba čo viac v tej kutici, ktorú by s útechou prijal hádam len dajaký tulák, boli steny napadnuté pliesňou a opadané. Navyše bolo tam zima a zápach rozhodného hnoja. Mamička celú noc ani oka nezažmúrila a už za brieždenia išla peši do mesta k tetke. Znovu ju požiadala o pomoc a vysvetlila jej zúfalú situáciu a chorobu svojich detí.

Napriek prisľubom nepochodila lepšie, a tak znovu pobrala deti, brala ich do náručia ako živé batôžky, a všetci nasadli na vlak. Tentoraz sa vybrala do Trenčína, kde bývali mamkini rodičia. Prijali ich síce s láskou ako sa prijímajú stroskotanci, ale keď videli, aké sú deti choré, poslali ju domov do Prievidze, nech tam tie chudence opatruje. Nebolo iné východisko, ako opäť nasadnúť na vlak a vrátiť sa domov. Táto dlhá a strastiplná cesta sa napokon predsa skončila šťastne. Pánboh snád' vypočul modlitby užialenej matky, možno zmena vzduchu predsa len pomohla, a tak po niekoľkých dňoch sa kašeľ postupne vytrácal a deti boli znovu zdravé.

Spracované podľa spomienok Margity Mihálovej, rod. Kardošovej

Trenčiansky urbár v roku 1550 zaznamenal majetkoprávne vysporiadanie medzi kráľom Ferdinandom Habsburským a Margitou Zechy, prv manželkou Alexeja Turzu. Okrem iných skutočností bol predmetom jednaní tiež kráľovský dom v Prievidzi. Urbár ďalej uvádza hnutelný inventár tejto stavby, a to nádoby na víno, suroviny na výrobu piva, remeselnícke náradie, koče, stroje a živý inventár kone a ovce. Táto jednoduchá zmienka pozorného čitateľa upriami na jednu otázku: Bol v Prievidzi kráľovský dom? Mikuláš Mišík v monografii Prievidza s touto alternatívou počíta a dokonca lokalizuje túto stavbu do domu č. 6 na dnešnom Pribinovom námestí (foto 2. str. obálky). Podľa dobových fotografií má táto stavba renesančný základ. Dnešný vzhľad je výsledkom prestavby v prvej polovici 20. stor.

Dôležitejšie však je vymedziť úlohu kráľovských domov a nájsť opodstatnenie takého objektu v stredovekej Prievidzi. Kráľovský monopol ťažby drahých kovov v prvej polovici 15. stor. bol sústredený hlavne v okolí stredoslovenských banských miest Banská Štiavnica a Kremnica. Kráľ Karol Róbert v súvislosti s vlnou nemeckej kolonizácie pochopil rozbitie monopolu v ťažbe ako stimul pre kolonizujúcich „hostí“ a preto udeľoval nielen novoprichádzajúcim, ale aj domácim jednotlivcom tzv. kutacie práva na svojich majetkoch. V roku 1337 tak získali kutacie práva v povodí Nitrice Diviackovci. Banskí podnikatelia boli však zaviazaní odvádzať podiel z vyťažených drahých kovov, väčšinou zlata a striebra. Rozmach ťažby sa zväčšoval a jediné stredisko v oblasti banských miest, zamerané na výber podielu a výkup drahých kovov, sa začalo javiť ako nedostačujúce. Veď kremnická mincová komora mala za úlohu okrem spomínaného výberu podielov a nákupu drahých kovov pre mincovňu tiež výber daní a mýta. Kráľ Karol Róbert preto zriadil vo všetkých banských mestách tzv. kráľovské domy (*domus regiae*), do ktorých mali ťažiaci odovzdávať drahé kovy. Na ich čele stáli prefekti, ktorí smeli skúmať rýdzosť odovzdávaného kovu len v týchto vymedzených priestoroch. Výber banskej dane urbury spadala spočiatku do právomoci richtára. Ustanovením kráľovského domu v mieste ťažby však toto významné poverenie stratilo význam a výbercom urbury sa mohol stať aj ktokoľvek iný. Tak v roku 1385 v Kremnici je vyberač urbury comes uvedený v zozname na prvom mieste, ešte pred richtárom. To svedčí o fakte, aký význam sa prikladal tomuto dôležitému poslaniu. Ďalšími významnými osobami v štruktúre kráľovského domu boli separator a probator, ako technicky zdatní skúšiaci rýdzosti odovzdávaných drahých kovov. Nemenej zaujímavým hodnotárom bol tiež scansor, vrchný kráľovský dozorca nad baňami. Jeho úloha bola širšia a zodpovednejšia, pretože mal vrchný dozor nad všetkými banskými dielami kraja, stál na čele a riadil všetky bane a baníkov a zároveň mal v kompetencii vyhladávanie nových rudných ložísk.

Ako už bolo uvedené, Diviackovci získali v prvej polovici 14. storočia kutacie práva na svoju dominantnú oblasť hornej Nitrice. Do oblasti Nitrianskeho Pravna v tom istom období smeruje jeden prúd nemeckej kolonizačnej vlny. Nie je zrejmé, či už v tom období boli známe tunajšie zlaté ložiská, no s najväčšou pravdepodobnosťou výsledky Diviackovských aktivít (aj v tejto oblasti mali Diviackovci svoje územné podiely) boli stimulom k príchodu nemeckých baníkov. Síce nie sú záznamy a výsledky z ťažby drahých kovov, no z toho, že oblasť hornej Nitry sa stala významnou ťažobnou lokalitou možno predpokladať nezanedbateľný prínos pre kráľovskú pokladnicu. Rozhodnutie kráľa Karola Róberta zriadiť kráľovské domy v každom ťažobnom centre malo teda opodstatnenie aj na hornej Nitre. Otázkou ostáva výber lokality. Bojnica a Prievidza boli v prvej štvrtine 14. stor. sídlami hradnej správy v súkromných rukách Matúša Čáka. Jeho smrťou v roku 1321 končí aj moc jeho panstva a oba hrady, prievidzský aj bojnický, prechádzajú do rúk kráľa. Ten možno v snahe zjednotiť rozdrobenosť územia menoval do oboch hradov jedného komesa Gileta. Posledná zmienka o spoločnej správe oboch hradných panstiev je z roku 1333. Giletovci sú následne uvádzaní iba ako

správcovia hradu Bojnice.

V tomto období sa zrejme už buduje ďalší hrad tejto oblasti Sivý Kameň. Majetkové vlastníctvo územia a poddanské postavenie obyvateľstva území zrejme nebolo práve stimulom rozvoja remeselnej výroby, ako nevyhnutného odvetvia i alternatívy poľnohospodárstva. Významné sídla sa tak vedome dožadovali rozšírenej slobody vo forme privilégií. Prievidza, ležiaca na rázcestí významných ciest (v polovici 15. stor. sa tu uvádza mýtnica), určite získala na význame ako stredisko remesiel pre tvoriace sa stredisko ťažby drahých kovov v oblasti prameniska rieky Nitry, čo umocnilo jej snahy o získanie mestských práv. Smrťou Matúša Čáka stráca význam hradná správa a Prievidza mestské práva naozaj nadobúda. Neskorší vývoj, keď mestu boli udelené privilégiá slobodného kráľovského mesta, je už známy. Čo mal teda kráľ Karol Róbert na výber pri hľadaní vhodného miesta na umiestnenie kráľovského domu na hornej Nitre? Prievidzu, v tom období už pravdepodobne s mestskými právami, Bojnice s hradom a hradnou správou, no bez výsad a Nitrianske Pravno (do roku 1945 Nemecké), ešte v počiatočnom štádiu vzniku. Najvhodnejším riešením bola teda Prievidza.

O tom, ako a či vlastne sa kráľ Karol Róbert rozhodol umiestniť v Prievidzi kráľovský dom so spomenutými úlohami, záznamy nie sú. Mnohé ďalšie udalosti však čo-to napovedajú. Bojnice síce dostali mestské výsady v roku 1366 od kráľa Ľudovíta, no hrad v roku 1430 prechádza do súkromných rúk Nofriovcov a mestečko ostalo v závoze, akoby súkromné. Nitrianske Pravno sa v roku 1430, ani nie sto rokov od svojho založenia, spomína ako mestečko, no ostáva súčasťou bojnického panstva v rukách Nofriovcov. Prievidza užíva výsady slobodného kráľovského mesta, rozvíjajú sa tu remeslá a obchod. V roku 1429 v zoznamoch mýt sú spomenuté ako sídla mýtnice Nedožery, Ráztočno a Prievidza. Tri mýta na tak malom území? Riešením tejto záhady môže byť jednoduchá konštrukcia. Nedožery strážili prechod na Ponitrie z Turca. Ráztočno stálo na križovatke ciest z Turca i Pohronia. Úloha Prievidze v tomto nedáva zmysel, nakoľko proti variantu Prievidze ako sídla mýtnice pre možný prechod z Tekova či Považia hovorí značná vzdialenosť od hraničných línií. Už sme spomenuli, že úlohou kráľovského domu bol tiež výber kráľovských daní a mýt. V tomto ponímaní sa javí úloha Prievidze nie ako sídla mýtnice, ale skôr ako zberného miesta kráľovského mýta.

Tak či onak, údaj o kráľovskom dome v Prievidzi z roku 1550 je faktom. Aké však mal postavenie v minulosti, či bol vsadený už do mestského prostredia alebo ho naopak pomáhal vytvárať, na to dá odpoveď ďalšie bádanie. Je tu však zaujímavá myšlienka. Uhoľné baníctvo v 20. storočí vyzdvihlo postavenie Prievidze na dnešnú úroveň. Možno, že zlatú históriu tohto mesta tvorilo tiež baníctvo zlaté.

Erik Kližan

Použitá literatúra:

Bolerázsky, V.: Banská správa na strednom Slovensku od najstarších čias do roku 1526.

In: Sborník archivních prací, roč. 1, 1957, č. 1.

Buran, Š. a kol.: Nitrianske Pravno 1335-1985. Nitrianske Pravno: MNV, 1985.

Mišík, M.: Prievidza. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1971.

Nie každý mal v minulosti možnosť študovať. Vyššie vzdelanie vyžadovalo od študenta dostatočný zdroj príjmov. A tak pomáhali rodičia, príbuzní alebo často neznámi dobrodinci. Pomoc študentom z chudobných rodín má v Prievidzi už dlhú tradíciu. V rokoch 1876 - 1884 bol riaditeľom prievidzského gymnázia Ferdinand Furdek z Rehole piaristov. S jeho menom je spojená na ten čas nezvyčajná udalosť. Dňa 1. februára 1878 vystúpil s prejavom na prievidzskej mestskej rade: „Mravná a vlastenecká povinnosť mi káže, aby som verejne vystúpil v záujme chudobných a mravných žiakov, ktorým môže zabezpečiť prístup ku vzdelaniu iba šľachetnosť ľudí preniknutých vlasteneckým cítením, ktorým leží na srdci, že cieľavedomá výchova mládeže a zasvätenie do krásnych vied je prvou a najmocnejšou podmienkou ľudskej blaženosti. Aká strašná chudoba sa usalašila tu, na úpätí starých Karpát, vie si predstaviť len ten, kto viackrát príležitostne nazrel do chalúp obývaných chudobou. Iba tomu sa otvorí pred očami obraz biedy, kto sa má možnosť stretnúť s obyvateľmi tohto romantického, ale biedneho kraja. Len ten vie v hĺbke srdca pocítiť súcit a mať zľutovanie, kto vidí nevinnú mládež tohto kraja v 18 - 20 stupňových mrazoch chatrne oblečenú v tenkých šatôčkach trasúc sa zimou kráčať do školy. Lenže medzi žiakmi navonok poznačenými chudobou sú aj takí, ktorých príroda obdarovala krásnymi vlastnosťami, ktorí majú bezúhonné chovanie a vynikajú usilovnosťou. Diamant, nech je akokoľvek cenný, svoj žiarivý lesk získava iba jemným vybrúsením rukou umelca. Takto aj nadanie človeka zveľaďuje sa iba osvojením si vedomostí...”

Zásluhou riaditeľa Furdeka bolo pri prievidzskom gymnáziu založené Alumneum, spolok na podporu chudobných študentov. a váhou svojej osobnosti sa snažil získavať potrebné finančné prostriedky na podporu chudobných žiakov. Hľadal mecenášov, ktorí svojimi príspevkami, členskými poplatkami vytvorili dostatočný fond na realizáciu podporného spolku. Mestská rada v spomenutý deň prerokovala možnosť založenia spolku a v decembri toho istého roku schválilo stanovú Alumnea ministerstvo vnútra. Činnosť spolku sa za roky jeho existencie odzrkadľuje v množstve zabezpečených učebníc a pomôcok, mliečnych raňajok a obedov, či oblečení a obuvi. Myšlienka hodná zamyslenia sa aj dnes.

Erik Kližan

Použitá literatúra:

IX. jubilejná výročná správa SVŠ v Prievidzi, 1966.

Legendy

Ruka

V pamäti starých Prievidžanov koluje legenda, na ktorú sa isto rozepamätajú mnohí, keď si ju prečítajú. Jej podstatou je ruka. Dvaja pátri piaristi sa nevedeli zhodnúť, či a ako vyzerá život na onom svete. Dohodli sa, že ak jeden z nich zomrie, tomu žijúcemu dá nejaké znamenie. A tak sa aj stalo. Po čase jeden z nich umrel. V jednej noci sa tomu druhému zjavil, no ten mu neveril. Duch zomrelého sa nahneval a v zlosti celou rukou udrhel po knihe, ktorú mal „živý“ na stole. Rýchlosť a sila úderu spôsobila, že v knihe ostala prepálená mužská pravica.

Takáto kniha sa do roku 1918 naozaj nachádzala v depozite kláštora Piaristov v Prievidzi. Potom bola v Budapešti a tu jej stopa končí.

V historických záznamoch kolégia rádu Piaristov v Prievidzi však aj v skutočnosti existujú záznamy, že k takémuto prípadu naozaj došlo. Punc senzácie v tomto prípade však naruša fakt, že sa odohráva v prostredí kňazskom, kde by možnosť fantázie mala byť eliminovaná.

Historia domus uvádza, že v dňoch 1.-10. apríla 1696 v kolégiu piaristov nočný kľud narušalo zjavovanie sa neznámej bytosti ducha. Kolotoč prípadov vyústil v noci 10. apríla, keď sa u klerika Jozefa Herchla ozvalo temné klopanie na dvere. Za dverami stál duch sedmohradského biskupa Štefana Kadu, ktorý prestrašenému klerikovi ešte za života udelil nižšie svätenie. Vyjaval mu svoju žiadosť, aby predstavený kláštora František Hanák odišiel do Mariazelu a tam odslúžil tri omše v mene tých, ktorým Štefan Kada ako biskup udelil nižšie svätenie. Zároveň má obdarit' chudobných almužnou. Mladý klerik nie súc si byť istý, požiadal ducha o znamenie. V tom sa celým prievidzským kolégiom ozvala veľká rana a kláštorná cela Herchla sa naplnila pachom spáleniny. Na stole ležala kniha postilii viazaná v bielej koži, vydaná v Prahe roku 1667 na 517 stranách. V jej strede bol odtlačok mužskej pravice, prepálený až na 101. stranu vrátane knižnej dosky (foto 4 str. obálky). Na to duch zmizol. Na druhý deň bol udalosti i zvedavcov plný nielen celý kláštor, ale aj mesto. Klerik Herchel a svedkovia pod prisahou vypovedali o celej veci pred farárom, kaplánom, hlavným slúžnym i prievidzskými mešťanostami. František Hanák i s Jozefom Herchlom odcestovali do Mariazelu, kde vyplnili žiadosť ducha sedmohradského biskupa. Celú vec predostreli tiež jeho nástupcovi, biskupovi Ondrejovi Ilešovi a bratislavskému arcibiskupovi. Dozvedeli sa, že príčinou nepokoja ducha biskupa mohlo byť jeho rozhodnutie odohnať niekoľko kusov dobytku veriacich z Pastova v Hevešskej župe za to, že vraj nezaplatili stanovené dôchodky. Každý z aktérov samostatne spísal o celej udalosti súkromný záznam a ich konfrontácia nevykazuje žiadne znaky rozporu. Z toho je zrejmá ich dôveryhodnosť. Dokonca existuje fotografia, ktorá zaznamenáva a potvrdzuje popis knihy.

A čo kniha? Kniha bola do roku 1918 v prievidzskom kolégiu uložená v čiernej skrinke. No dnes je nevedno kde. Legenda pokračuje.

Erik Kližan

Použitá literatúra:

Mišik, M.: Prievidza. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1971.
Pamäti členov Klubu Bôbarov, Prievidza.

O čom písali noviny

Môj milý „Veselý kútik“!

Pod týmto názvom uverejnil regionálny časopis *Náš kraj* dňa 15. augusta 1939 článok, venovaný prievidzským hodom. Uvádzame ho v plnom rozsahu a pôvodnom znení.

Pozn.: „Veselý kútik“ bol pseudonym autora humorných postrehov a príbehov zo života Prievidze, uverejňovaných v *Našom kraji*. „Ako vidieť, voľajako si ustau a vyšiou si z furmy. Tak Ti ja čiľ oprobujem po privicky zakonkurovati. Idie privická pút'. Nuž, napíšem o nej po našom ňjakých pár riadkov a Ty ako ftoť, choj kekseš čiľ trocha na vagácie, aby si zas gsebe prišiou. Tožvie, či si už aj čuštonky neodišiou, keď si tak naráz začúchou a do sektembra sa sotva ozveš.

Keď prídeš naspák, pôjdem Ťa čakati k cúgovi. Ale ak budeš len hyno, pri potoku Necpaliach letuvati, tak nepôjdem na štación, počkám Ťa tu redakcii a keď semok vtindeš núter, tak Ťa boškám a odovzdám Ti redachtorský kalamár naspák.

Tu Prividzi je čiľo ticho, len redachtor Fero robí kravál celý deň po ringu a po daromnici bantuje skleparov, čo si spokojne spia za púdliama. Šitanec išiou ako ždy na poľouku, Fogl-tón Janko behá na motorke za dioučenci a u Wunderov pucuje frajcimerka na gangu šľafroky. Šak aj tak nihto nevtinde do sklepu, ak len slepô táča nevletí. Ani hofierov neni videt' postávati pred starou šporkasou na drotuári pod agáčom, len zo dvúch-trích, torým sa nekselo na roboty iti. De tu prejde ringom ňjaký finanec, kofa, frajnárka, lebo ňjaký agent s kvasenýma uherkáma, malý Baška a Kybaška. Autáky driemu pod lipáma pri Trojici, hyme ag do Bojnic ich volajú de-tu. Nevidiet' ani Tvojho pána Vrtichvosta, ani totku Trápeľku. Tožvie, či neišli s Tebou letuvati a Ty sa tam fatinkuješ tej dovici. Šade je šecko ticho, ešte aj štajronte, ved' už akurát rozposlali písma o porciách (ani do koperdúľ ich nedali, to sa odučili od Mikloška Obonech) a stiahli firhánok. Po vrštaďach pradú pavúci a na železo i vercajk padá prach. Len ekcajk má robotu na obed, najmä taký, čo nie je zo striebla. Ale tiež málo, lebo deti sa čiliak najedia s'uvôk, pľenic, reťkouky, gajdljanok a bežia na Mladý potok alebo na Šivavú Moštenicu, lebo Starý potok vyskou. Šak to oni nie pre cistotu, ale samopaše vystrájati, táčence vyberati a do frištuku až pokuľ im nepovedia „chocpat'". Ale sage to čiľ šade tak.

A tak ver užlen na púť ožije Prividza. Potom aj Ty poj domov! Na ringu bude ag na jarmok, nastavia sa šiator pri šiator. Dostaneš kúpiť čo len kseš. Štrumpandle, štrinfle, fertuchy, tištúchy, šňuptichle, kafetúchy. Budú už aj gyne a s'uvôk hodne, abys nemusou zízati na cintoríne. Ag bys peou, musíš sa tam harajkou zaobýti, dokul' pán Javorka neskončia kostvol. Potom nechoj dole Vystrkovom, ale zindi dole Skotňou, odkul' sa Ulicou vtichádza na rýnok, de si kúpiš ako porádny bôbár a knôtiar págľov, ag ešte jesú. Také dobré si agžu nejedou. Keď ich ziješ, daj si čerstvý tvarvoch alebo zopár kvasených uhervok. Keťa zavolajú niede za host'a, tam istotne dostaneš aj d'umbierového vypiti a bialoša zajesti, alebo aj trdelník, de ešte majú ohniško. Potom Ťa posadia za pri stôl a nakrmia Ťa ako viskupa, len abys stačou jiesti. Neboj sa, tedy neprinde bôbová pučjavka na stôl, ale zasekaná poľjovka, pečenka, smažené zemáky, mädovníky a iné fajnové veci. Taký privický na púť sa len čajsi o polnoci končí, aby golevrantovi a gvečeri nebolo treba ekstra prestierati. Potom si hned' pýtaj ňjaký nachtrekel' a tam aj prenocuj. Lebo kebys odišiou, mohlo by sa Ti to vyponstviti, mohou bys atres pomýliti a mesto štacióna na bitúnok potrafiti. Abys cestou nepadou do regulácie, alebo sa niede na železničnej gl'ajzni nepotkou a nezrúťou zo štreky do bôbu niže Mesta alebo Meškom háji. Tam veru nenájdieš aj richtúnok na spatia a darmo budeš šmátrati po natkastli za bôrovicou. Ani kyslej poljouky alebo za šialku kávy gránovi nenájdieš na stole, zmeravieš od zimy na kámeň a môžeš iti rovno do apatieky a na krankasu. Dešto u hostiteľov sa dobre vyspiš, dostaneš dobrý frištuk a tam sa najdie aj pigľajz, môžeš sa okjepiti, abys prišiou znova do furmy. Len si neprefrajmoč širák alebo nohavice, lebo to sa i f takých časiach kádekomu môže pritrafiti.

Taksi len odýchni, kamarát môj drahý, dovidenia Ťa pozdravuje Tvoj oddaný „po ňaňkovi bôbár, po manke pľuckár”.

(erk)

„Predsa je len plná romantiky a stredovekej nálady. Tu je to všetko inakšie ako inde, po iných mestách. Kto banuje, že nežil v stredoveku, nech príde do Prievídze. A kto želie za pomínulou romantikou, nech príde tiež, tu ju ešte nájde. Nedávno rozvinula sa veľká debata na obecnom dome, že či lampy po meste majú horieť aj vtedy, keď mesiac svieti. Pán richtár rozhodol, že nie, lebo bolo by to vraj opovrnutím svetla božieho. A odvtedy po uliciach nezapaľujú lampy, keď mesiac svieti. Teraz zasa robia nové kanále na rínku, pravda, nie pod zemou, ako je to inde, ale na povrchu dlažby, aby každý videl a vedel, kde čo jedli, čo nezjedli a aké pomyje vytekajú z ich dvora. Na elektrické osvetlenie sa povedalo, že nie je treba, lebo vraj každý poriadny človek v noci doma sedí a netúla sa po uliciach. A keďže v Prievídzi sú len poriadni ľudia, netreba teda ani električky. Máme i nové trotoáre, lenže tieto zakrývajú slamou, aby sa vraj nedrali. Ó Prievídza, naša Prievídza, aká si čarovná! Celkom tak je to u teba, ako v Kocúrkove alebo ešte krajšie. A zastanúc za mesačných nocí na tvojej tichej, pozaspalej ulici, nemožno sa nepoddať jej nálade a nepozostáva iné, len aby človek vzal pod pazuchu tambulicu, stal si na uhol pod opadlý agát a ako nejaký trubadúr alebo sentimentálny mineséger alebo hoci nešťastný Rómeo pred domom Capuletov začal spievať, ako sa to kedysi robievalo, lebo v Prievídzi sa ešte všetko tak robí ako pred 500 rokmi. Lenže nebola by Prievídza Prievídzou, keby nebola taká, aká je.”

Použitá literatúra:

Náš kraj, roč. 4, č. 13 z 19. novembra 1922

Našli sme v archíve

Necpalania sa rozhodli pred 60 rokmi

Obecný výbor v Necpaloch nad Nitrou sa na svojom zasadnutí dňa 21. mája 1944 zaoberal jediným bodom, ktorým bolo zlúčenie s obcou Prievídza. Predstavitelia obce Necpaly nad Nitrou, ako sa píše v uznesení, vec „veľmi uvážili a po ustálení jednotlivých podmienok jednohlasne zámer podporili“. Necpaly nad Nitricou pre vzájomnú blízkosť a súvis s Prievídzou a neustále sa približujúcou hranicou zastavanosti sa rozhodli pre tento historicky dôležitý krok. Vtedajšími aktérmi rozhodnutia bol starosta Jozef Mečiar, vedúci notár Ján Bendík, podstarosta Ján Petráš a riadni členovia obecného výboru: Jozef Petráš, Ján Mokrá, Valent Gregor a náhradník Imrich Petráš. Obec si postavila podmienky, za ktorých súhlasí so zlúčením. Žiada tieto splniť, aby ako budúca miestna štvrť neutrpela. Necpalania žiadali, aby sa do prievídzskeho obecného výboru dostal vždy 1 riadny člen a 1 náhradník. „Obec Prievídza ihneď bude pokračovať vo vybudovaní cesty v obci, ktorá je započatá.“ Cestu žiadajú dokončiť od štátnej cesty cez celú obec, „lebo to obec mala vo svojom programe, teda aby obec týmto zlúčením neutrpela na svojom záujme“. Ďalej žiadali jedného stáleho člena v oceňovacej daňovej komisii, prevedenie úpravy obce do prievídzskeho regulačného plánu, skutočné prelimitovanie potrebnej čiastky pre budúcu miestnu štvrť v obecnom rozpočte a odpustenie od zaťaženia obyvateľstva vodovodnou dávkou do doby, pokiaľ do Necpál nebude rozšírený prievídzsky vodovod. „Obec Necpaly nad Nitrou prosí, aby tento súhlas v tomto smysle bol prijatý obcou Prievídza a nastala tým úplná shoda medzi oboma obcami a občanmi, keď z nich vznikne jedna obec. Keby obec Prievídza s týmito podmienkami nesú-

hlasila, nech vyčká, až si obec Necpaly nad Nitrou ukončí započaté práce v obci, lebo obec ich robí vo svojom hospodárskom programe v prospech občanov svojej obce." Prievidza na podmienky Necpalanov pristúpila a tak si v tomto roku pripomáme 60. výročie zlúčenia oboch pôvodne samostatných obcí.

Erik Kližan

Použitá literatúra:

MV SR, ŠAN, PB ObNÚP č. 1730/1944 adm.

O meste

Prievidzský hlavolam

Prievidza sa po prvýkrát spomína v listine Zoborského opátstva z roku 1113 ako Preuge. Od tých čias až po súčasnosť je jej názov doložený v nespočetných podobách: Previgye, Prewge, Preuge, Preože, Pröge, Prividza, Privid'a, Prividia, Prievidza, Prividza, Privic, Prievica, Preuncia, Priwitz, Privigye a pod. O tom, ako tento názov vznikol, sa vedú polemiky zrejme už od nepamäti. Kňaz a lexikológ Martin Hojič usudzuje, že najstarším názvom jeho rodného mesta je Prividza, ako ju aj miestne obyvateľstvo v 19. stor. nazývalo. Vo svojom výklade zašiel až k možnosti, že názov pochádza od slova Privin Vsia, inak Privinova Ves. Vidno za tým snahu dokázať starobylosť mesta, že jeho počiatky treba hľadať v časoch Veľkej Moravy. Iný kňaz, František Šujanský považoval za pôvodný názov ten súčasný Prievidza lebo je podľa neho najslovenskejší. Etymologizoval ho od slova previdieť. Prievidza znamená, že mesto ležalo na prievidnom mieste, niekde uprostred hôr. Polyhistor Matej Bell zdôvodnil pôvod názvu od polohy, keď tvrdil, že je to od slova pri vode. Riaditeľ gymnázia Ján Žirko to sumarizuje. Mesto vraj vždy „trpelo na vodu“, keď by sa vznik jeho mena uberal týmto smerom: „Pri vodze“ alebo „Prevadza“ ako možnosť brodu od a do Bojníc. Ako možný uvádza tiež pôvod mena vo forme ľahkého výhľadu „Previdzet“. Menej pravdepodobné sa mu vidí odvodzovať názov mesta od nemeckého „Weg“ čiže cesta, v spojení so slovenskou predponou Pre- alebo Prie-. No to by už bol vplyv obchodu, že cez mesto prechádza mnoho obchodných ciest a zo širokého okolia jedine tadiaľto sa dá prechádzať cez „priechodisko“. No za najobstojnejší uvádza výklad „válečnícky“, vojenský. „Zo zastrčeného hradu z Bojníc vysielali sem na prievidzské vršky skúmateľov, vyzvedačov a predvoje, aby prevídali (Praevideae) nepriateľa.“ Odveký vplyv Bojníc na osud Prievidze, čiže aj na jej názov vidí už i v tom, že miestny domáci chotárny názov Zánitria leží skutočne za riekou Nitrou, ale len z bojnického pohľadu. Od Prievidze je ešte pred riekou Nitrou. Tak, či onak, aj napriek prieťahlosti názvu mesta Prievidza nevidíme na úsvit jeho dejín a v dešifrovaní jeho názvu si „viditeľne“ nevieme dať rady.

Erik Kližan

Použitá literatúra:

Pamätná kniha obce Prievidza od roku 1933 do roku 1942.

Žirko, J.: Prievidza od najstarších dôb po súčasnosť. In: V. výročná správa Čsl. štátneho reálneho gymnázia Františka Sasinka v Prievidzi za rok 1923/24.

Pozývame Vás...

- * 14.8. - 15.9.2004, galéria AMA HNOS Prievidza MIŠÍK NEZNÁMY, výstava dokumentov zo života a tvorby historika Mikuláša Mišika
- * 10.9.2004 od 8.00 h NON STOP otvorená Hornonitrianska knižnica na Záhradníckej ulici v Prievidzi, až do 11.9.2004 do 12.00 h., výpožičky, odpustenie platkov za upomienky, zaujímavý program
- * 17.9. - 30.9.2004, galéria AMA HNOS Prievidza KRAJINA A FIGÚRA, z výtvarnej tvorby Stanislava Obucha
- * 10.9. - 12.9.2004 BANÍCKY JARMOK
- * 3.11. - 25.11.2004, galéria AMA HNOS Prievidza Z fotografickej tvorby Milana Grossa november 2004, Hornonitrianska knižnica Prievidza Ako žiť zdravo a bez stresu, vzdelávacie podujatie pre starších ľudí i deti v Hornonitrianskej knižnici v Prievidzi

Obsah:

Slovo na úvod	1
Svätomarská púť	2
Prievidza v časech svojej slávy	2
Bol, či nebol v Prievidzi pamätník Štefánika?	5
Hankova reštaurácia	7
Básnik prostých motívov	10
Ach, tie naše cesty!	12
Zlatá prievidzská cesta	13
Matkin údel	15
Kráľovský dom v kráľovskom meste	16
Alumneum	18
Ruka	18
Môj milý „Vesely kútik“!	19
Tá naša Prievidza	21
Necpalania sa rozhodli pred 60 rokmi	21
Prievidzský hlavolam	22

Texty k fotografiám.

1. str. obálky

- Pohľad na Mariánsky kostol, ktorý je centrom hodových osláv v Prievidzi. Hody sa konajú na výročie vrátenie kostola v čase rekatolizácie.

2. str. obálky hore

- M. Mišík po vysviacke, okolo roku 1930, je autorom článku **Prievidza v časoch svojej slávy.**

- Pohľad na dom na dnešnom Pribinovom námestí, ktorý bol M. Mišíkom identifikovaný ako kráľovský, fotografia z jeho osobného archívu, patrí k článku - **Kráľovský dom v kráľovskom meste.**

- Tohtoročný jubilant, básnik, editor, prekladateľ a esejista Milan Kraus, jeho dielo a život je opísaný v článku - **Básnik prostých motívov.**

3. str. obálky

- Fotografia k príspevku - **Ach, tie naše cesty! Aj na tejto ceste sa skúšalo olejovanie.**

- Fotografia k príspevku - **Ach, tie naše cesty! Pohľad na pôvodnú dlažbu pri farskom kostole, odkrytú počas výstavby nadjazdu (5/2004).**

- Pohľad na jeden z už nejestvujúcich domov na námestí, na Hankovu reštauráciu. **Dnes na tomto mieste stojí VÚB banka.**

4. str. obálky

- Vypálená ruka na knihe z roku 1667, patrí k povesti - **Ruka.** Fotografia z osobného archívu M. Mišíka.

- Na zábere v popredí čiastočne vidieť akýsi pomník, ale podľa článku - **Bol, či nebol v Prievidzi pamätník Štefánika?, ide najskôr o pomník padlým v prvej svetovej vojne pod názvom „Nedáme sa“, postavený MO Matice slovenskej roku 1937.**

Vydavateľ: MO MS Prievidza

Jazyková úprava: Mgr. Ondrej Čiliak

Zodpovedný redaktor: Ing. Lýdia Ondrejková

Redaktor: Ing. Erik Kližan

Fotografie poskytli: M. Mečiarová, MUDr. E. Chylo, M. Kraus a M. Šumichrast

Grafická úprava a obal: Tibor Bartoš

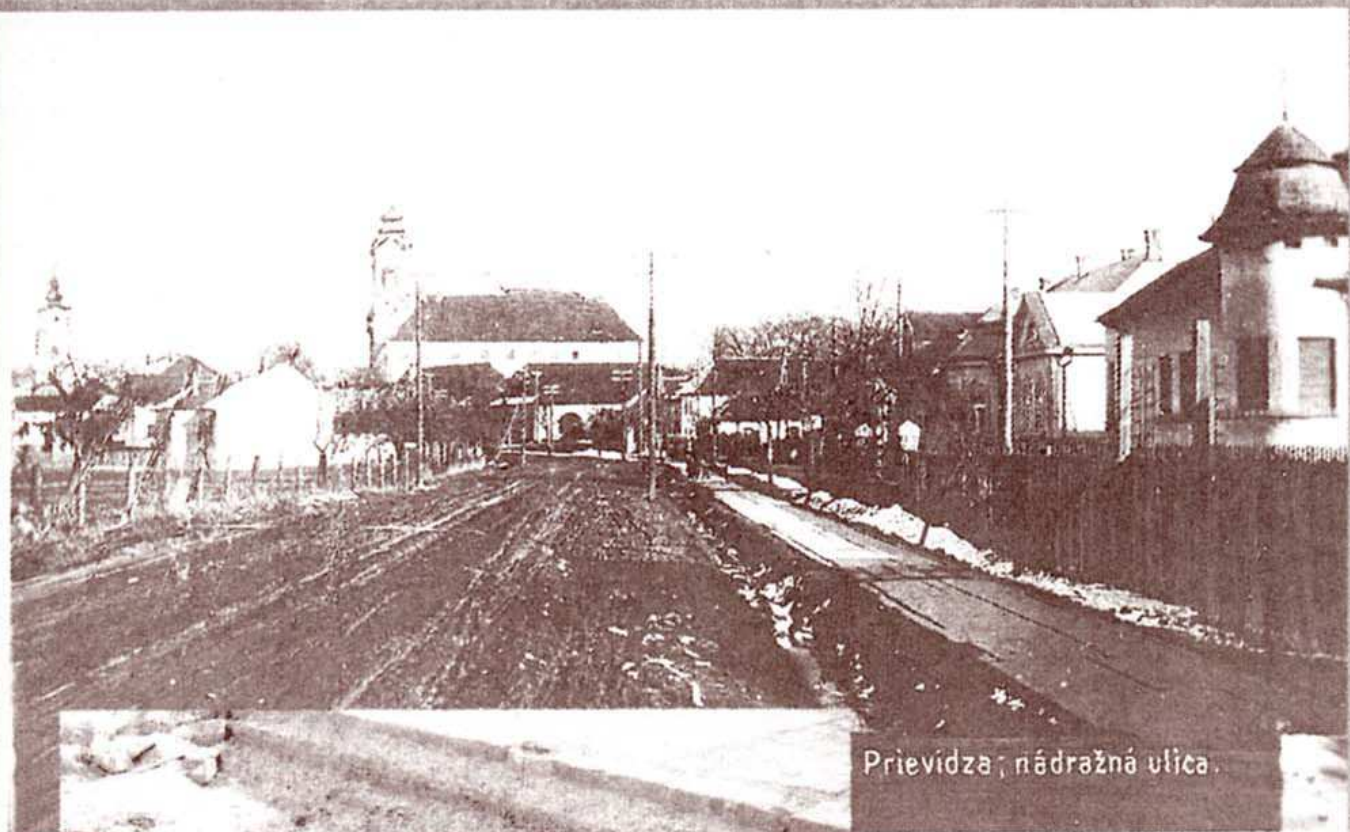
Vydané: august/2004

Náklad: 1000 ks

Náklady na vydanie: 15,- Sk/ks

Tlač: KaSS Prievidza

ISSN:

Prievidza; nádražná ulica.

